

**STATUL DE DREPT – ASPIRAȚIA SUPREMĂ A REGIMULUI
DEMOCRATIC**

Stanislav CEBOTARI, *student, Facultatea de Drept și Științe Sociale,
Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți*
Conducător științific: **Elena BOTNARI**, *dr., conf. univ.*

Abstract: *The rule of law implies the harmonization and balancing of the relations of the two components, in the sense of the rule of law, i.e. its absolute supremacy in order to preserve individual rights and freedoms. Democracy is an inalienable part of the rule of law, because the democratic system of government is based on a maximum of consensus and a minimum of coercion. Winston Churchill, regarding democracy, remarked: "No one claims that democracy is perfect or self-*

wise. Indeed, it has been said that democracy is the worst form of government, except for all the other forms that have been tried from time to time. Despite its imperfections, democracy remains, in the current context, the best way to conduct the public affairs of a society. At the same time, democracy represents a historical process, acquiring higher expressions according to its historical development. "

Keywords: rule of law, democracy, rights, autonomy, decentralization, public administration.

Devenind un ideal și o aspirație globală, statul de drept¹ este susținut de persoane, guverne și organizații din întreaga lume. Subiectul este actual și de o mare importanță politico-juridică și etico-filosofică, căci problematica și realizarea concretă a statului de drept este a noastră a tuturor, ca membri ai cetății în care trăim.

Constituția Republicii Moldova, Legea supremă a statului, sintetizează procesele democratice și exprimă concepția statului asupra relațiilor social-politice, așază relațiile economice pe fundamentul economiei de piață, statuează drepturile, libertățile și îndatoririle fundamentale ale omului și garanțiile acestora. Art. 1 *Statul Republica Moldova*, alin. (3), consacră principiul statului de drept: *Republica Moldova este un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sunt garantate*. Alin. (3) prevede atributele și valorile supreme ale statului. Așadar, de iure, Republica Moldova este stat de drept.

Prevederea constituțională, conform căreia Republica Moldova este un stat de drept, trebuie interpretată nu ca o stare reală de lucruri, ci ca un scop spre care statul nostru tinde. Crearea unui stat de drept este un proces, o operă comună a puterii supreme din stat, a puterii locale autonome și a fiecărui cetățean în parte. Numai prin manifestarea unei voințe adevărate de a trăi într-un stat de drept acesta va exista și va putea fi considerat ca atare [4, p. 19].

Juristul francez Jacques Chevailler a definit statul de drept ca fiind *tipul de regim politic în care puterea statului se află încadrată și limitată de către lege* [6, p. 164]. Profesoara Elena Botnari, definește statul de drept *ca un concept politico-juridic, care definește forma superioară a regimului democratic, întemeiat pe supremația legii, separația și colaborarea puterilor în stat, respectul și garantarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului* [2, p. 96].

Într-o prezentare critică a teoriilor despre stat și drept, profesorul Gheorghe Boboș arată că denumirea teoriei statului de drept *vrea să sugereze ideea că statul nu este absolut independent în activitatea sa, ci este îngrădit de autoritatea dreptului* [1, p. 50]. În cele ce urmează, autorul arată că teoria statului de drept se conturează în perioada liberalismului din secolul al XIX-lea, fiind în

¹ O definiție concisă a conceptului identifică statul de drept cu acel sistem de organizare a societății în care ansamblul relațiilor politice și sociale este supus dreptului

strânsă legătură cu teoria separației puterilor în stat². Fundamentarea teoretică a statului de drept pornește însă de la teoria autolimitării puterii de stat potrivit căreia statul acordă drepturi subiective cetățenilor, drepturi care se îndreaptă uneori împotriva sa, iar în relațiile externe statul trebuie să respecte normele de drept internațional [1, p. 51].

Profesorul Nicolae Popa menționează că *dreptul are rolul de „corset” al tensiunilor ce apar în procesul de exercitare a conducerii sociale prin intermediul activității de stat. Pe de altă parte, statul garantează realizarea dreptului și reintegrează ordinea juridică lezată prin activități ilicite* [9, pp. 116-117]. Altfel spus, în timp ce dreptul furnizează regulile generale și obligatorii, prin care se exercită puterea de stat, statul asigură obligativitatea normelor juridice, traducerea lor în viață.

Preocuparea pentru subiect nu s-a manifestat doar în doctrina juridică. Filosofia politică a contribuit, alături de doctrina politică, la alcătuirea unei concepții generale privind statul de drept, exemple în acest sens sunt oferite de filosofia clasică germană³. Sunt de remarcat apoi contribuțiile gândirii liberale europene și americane. Conceptul și teoria statului de drept au fost elaborate în Europa continentală la sfârșitul secolului al XIX-lea, de către doctrina juridică germană. Însăși expresia *stat de drept* apare în doctrina sus menționată sub termenul de *Rechtsstaat*, apoi în doctrina franceză – *État de droit* – pentru ca treptat să cuprindă restul continentului, acest concept fiind opera juriștilor, reieșind din nevoile practice [7, p. 110]. Statul de drept este considerat ca element de bază al pozitivismului juridic. Profesorul Gheorghe Costache, în lucrarea *Statul de drept: între teorie și realitate*, a utilizat-o, cu aceeași valoare semanticală, drept – *statul domniei legii*. „*Edificarea statului de drept nu este un moft al cuiva, nu este un tribut plătit modei, ci o necesitate vitală dintre cele mai stringente, determinată de condițiile noi de viață, de perioada de tranziție de la economia supracentralizată, la economia liberă de piață, de la o conducere autoritară, la o conducere bazată pe principii democratice*” [5, p. 40].

Doctrinarul Petru Miculescu, pune în evidență existența unei legături fundamentale și ireversibile între stat și drept, dreptul și statul fiind în mod necesar, îngemănate unul cu altul, însă fiind în același timp inconfundabili, fiecare avându-și propria sa logică, pe care celălalt este ținut să o respecte. Expresia *stat de drept reunește doi termeni a căror relație este complexă și susceptibilă de lecturi și interpretări diferite, uneori chiar contradictorii*. Astfel, apare strânsa

² Separarea puterilor în stat, numită adesea doar *separația puterilor*, este un termen politic creat și folosit pentru prima dată de gânditorul politic francez al epocii Iluminismului Charles de Secondat, Baron de Montesquieu, constituind un model de guvernare a tuturor statelor democratice de astăzi.

³ Autori precum Hegel, Kant, Fichte au fost preocupați de problematica statului de drept.

legătură structurală constitutivă, care unește statul cu dreptul, aderând unul la altul, formând un cuplu indisociabil. Pe de o parte, dreptul presupune statul, fie că e definit pornind de la finalitățile sale (justiția), fie pornind de la modul său de intervenție în raporturile sociale (procesul), fie prin puterea sa normativă, mereu se ajungă în mod irezistibil la stat, care se prezintă ca fiind însăși încarnarea ideii de drept, marele operator indispensabil pentru a potențializa norma juridică, dându-i deplină ei eficacitate. Pe de altă parte, statul presupune dreptul. Nu numai că puterea de stat se exprimă în și prin drept, dar mai mult, statul este impregnat în întregime de drept. Juridicizarea apare ca una din trăsăturile distincte ale statului în calitate de formă de organizare politică [8, p. 42].

Postulatul fundamental al teoriei statului de drept presupune că organele și funcționarii statului, statul însuși, pot fi limitați în acțiunea lor prin norme juridice.

Regimul statului de drept vizează două dimensiuni: formală și substanțială. Aspectul formal vizează ierarhizarea normelor și controlul jurisdicțional. *Ierarhizarea normelor* enunță principiul conform căruia diversele organe ale statului nu pot acționa decât în virtutea unei abilități juridice. Astfel, exercitarea puterii se transformă într-o competență, instituită și încadrată de drept. *Controlul jurisdicțional* se bazează pe supunerea administrației față de drept, prin urmare, sistemul instituțional statal e obligat să respecte normele ce constituie fundamentul, cadrul și limitele acțiunii sale, supunere garantată prin existența unui control jurisdicțional exercitat. În continuare, observăm că teoria postulează subordonarea legii față de Constituție. Parlamentul trebuie să își exercite atribuțiile în limitele pe care Constituția le fixează, ba mai mult, apare ca indispensabilă intervenția unui judecător cu atribuții speciale – a judecătorului constituțional și de aici a controlului constituționalității legilor – pentru a face să fie respectat primatul legii, în frunte cu Legea supremă a țării – Constituția [1, pp. 53-56].

Concepția formală a statului de drept ce s-a născut în partea continentală a Europei, contrastează cu concepția britanică a lui *Rule of law* care, pe lângă principiul autorității supreme a legii și de egalitate a tuturor în fața ei, adică latura formală a teoriei statului de drept, implică și un anumit număr de calități substanțiale ale legislației (legile trebuie să statueze pentru viitor, să fie publicate, clare, coerente, stabile etc. și mai întâi de toate să prevadă, precum să și recunoască drepturile și libertățile cetățenilor). Așadar, formele statului de drept diferă de la o țară la alta și de la o etapă de dezvoltare a societății date la altă etapă. Totuși, formele de manifestare a statului de drept pot fi sintetizate în trei componente: politică, economică, socială.

Statul de drept, în calitate de concept și formă de exprimare, nu este o simplă îmbinare de cuvinte. El exprimă o condiție cu privire la putere, o mișcare de raționalizare și de ordine a acesteia. [4, p. 19] Statul de drept se caracterizează prin următoarele trăsături:

- este fundamentat pe supremația legii;

- presupune realizarea strictă a legilor de către toți (cetățeni, funcționari, autorități publice, stat, organizații nestatale etc.);
- se prevede răspunderea reciprocă a statului și cetățenilor, în limitele stabilite de lege;
- existența unei democrații constituționale reale (inclusiv pluralismul în societate, participarea la formarea autorităților publice și la guvernare, consultarea cetățenilor în probleme de interes statal major etc.);
- sunt asigurate drepturile și libertățile omului și cetățeanului; – există o reală separație și independență a puterilor [4, p. 19].

Statul de drept este de neconceput în afara democrației. Termenul democrație provine de la cuvântul grecesc *demos* (popor) și *kratos* (putere), ceea ce înseamnă *puterea poporului*. Prin democrație se desemnează ordinea politică și modul de funcționare a sistemului politic în care se realizează dreptul poporului de a se guverna pe sine însuși.

Democrația este o parte inalienabilă a statului de drept, pentru că sistemul democratic de guvernare se întemeiază pe un maxim de consens și pe un minim de constrângere. Sensul profund al sistemelor democratice constă în asigurarea egalității condițiilor pentru toți cetățenii de a participa la viața politică. Profesorul Tămaș subliniază că *reprezentativitatea și pluralismul valorilor sunt elementele-cheie care permit societăților moderne rezolvarea pe căi deschise și negociabile a conflictelor sociale* [10, p. 79].

Winston Churchill, cu privire la democrație, remarcă că *Nimeni nu pretinde că democrația este perfectă sau autoînțeleaptă. Într-adevăr, s-a spus că democrația este cea mai rea formă de guvernare, exceptând toate celelalte forme care au fost încercate din timp în timp. În ciuda imperfecțiunilor, democrația rămâne, în contextul actual, cea mai bună modalitate de a conduce treburile publice ale unei societăți. În același timp, democrația reprezintă un proces istoric, căpătând expresii superioare pe măsura dezvoltării sale istorice* [11, p. 98].

Statul de drept e străin de democrația formală, care se caracterizează prin folosirea unei fațade democratice de către o minoritate care manipulează puterea. Pentru statul de drept e caracteristică democrația economică și socială, concept care desemnează sistemul de intervenție a statului ce urmărește să corecteze inegalitățile datorate unei politici economice liberale prin măsuri concrete privind securitatea socială, protecția contra șomajului, gratuitatea învățământului [10, p. 83].

Democrația pluralistă, de altfel, caracterizează, de asemenea, statul de drept. Ea reprezintă un sistem de guvernare a cărui trăsătură dominantă e prezența unei multitudini de instituții care permit exprimarea diversității de interese și de opinii ale cetățenilor: existența mai multor partide, separarea puterilor, multiplicarea organizațiilor ce formează societatea civilă etc.

Democrația locală e o parte componentă a statului de drept. Prin conceptul de democrație locală în statul de drept se desemnează autonomia locală și descentralizarea. Autonomia locală e un principiu fundamental al administrației

publice. Principiul autonomiei locale se corelează cu pătrunderea în societatea politică a valorilor și instituțiilor democratice. În contextul statului de drept, autonomia locală se adresează comunității, indiferent de componența sa etnică și are în vedere valorificarea cu maximă eficiență a tuturor resurselor locale. Există o serie de prevederi ale unor documente internaționale referitoare la autonomia locală. Astfel, Convenția Europeană a Autonomiei Locale definește autonomia locală ca *principiu stabilit prin Constituție sau prin legile statelor-părți, care conferă colectivităților locale dreptul și capacitatea de a rezolva și gestiona treburile publice, în limitele prevăzute de lege.*⁴

Constituția Republicii Moldova, art. 109, Legea Nr. 436/2006 privind administrația publică locală, Legea Nr. 435/2006 privind descentralizarea administrativă reprezintă actele normative primare care reglementează componentele democrației locale în Republica Moldova.

Descentralizarea în administrația publică reprezintă o parte componentă a procesului de democratizare. Profesorul Ion Deleanu susține că *descentralizarea semnifică autoadministrarea, care este mai amplă și mai profundă decât descentralizarea, exprimând o filozofie democrată și liberal* [3, p. 347].

În concluzie, parafrazând afirmația lui Tudor Drăganu, constatăm că pentru a exista un stat de drept nu e suficient să se instituie un mecanism juridic care să garanteze respectarea riguroasă a legii, ci este, totodată, necesar ca acestei legi să i se dea un anumit conținut, inspirat de ideea promovării drepturilor și libertăților umane în cel mai autentic spirit liberal și al unui larg democratism. Totodată, statul de drept, fiind una dintre valorile fundamentale ale unui stat democratic, este în același timp o condiție prealabilă pentru protejarea tuturor celorlalte valori fundamentale, inclusiv a drepturilor fundamentale și a democrației. Edificarea statului de drept este esențială pentru însăși funcționarea democrației, pentru buna funcționare a pieței interne, menținerea unui mediu favorabil investițiilor și pentru încrederea reciprocă. Esența statului de drept este protecția jurisdicțională efectivă, care necesită un sistem național de justiție independent, eficient și de calitate.

Bibliografie:

1. BOBOS, Gheorghe. *Teoria generală a statului și dreptului*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 2008, 458 p. ISBN: 978-973-109-103-7
2. BOTNARI, Elena. *Teoria generală a dreptului*. Note de curs. [online] [citat 02.04.2023]. Disponibil:http://dspace.usarb.md:8080/jspui/bitstream/123456789/5092/1/teoria_gen_drept.pdf
3. BRATU, Daniel Dumitru. Principiul descentralizării administrative în organizarea statală a puterii. Articol. [online] [citat 02.04.2023]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/346-351_6.pdf

⁴ A se vedea Convenția Europeană a Autonomiei Locale, 2016, p. 12.

4. *Constituția Republicii Moldova. Comentariu*. Ed. ARC, Chișinău, 2009, 576 p. ISBN 978-9975-61-700-0, [online] [citată 02.04.2023]. Disponibil: https://www.constcourt.md/public/files/file/informatie_utilita/Comentariu_Constitutie.pdf
5. COSTACHE, Gheorghe. *Statul de drept: între teorie și realitate*. 2000, 244 p.
6. CUZNEȚOV, Alexandru. PALAMARCIUC, Vladimir. Statul de drept – mit sau adevăr? Conceptul și principiile statului de drept. Articol. [online] [citată 02.04.2023]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/160-167_7.pdf
7. IONESCU, Steluța. Justiția și marile doctrine privind statul de drept. Articol. [online] [citată 02.04.2023]. Disponibil: <http://www.rsdr.ro/Art-5-1-2-2008.pdf>
8. MICULESCU, Petru. *Statul de Drept*. București: Ed. Lumina-LEX, 1998, 310 p. ISBN: 973-588-148-9, 978-973-588-148-1
9. NEAGU, Boris. Problemele constituirii statului de drept în Republica Moldova. Articol. [online] [citată 02.04.2023]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/116-119_22.pdf
10. TĂMAȘ, Sergiu. *Dicționarul Politic. Instituțiile democrației și cultura civică*. Ed. Casa de Editură și Presă Sansa, 1996, 412 p. ISBN: 973-9167-57-8
11. VARZARI, Pantelimon. Democrația și birocrăția – problema corelației. [online] [citată 02.04.2023]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Democratia%20si%20birocratia%20%20problema%20corelatiei_0.pdf